

FTAMP 14.37.01

ӨОЖ: 378

https://doi.org/10.52269/22266070_2024_1_68

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕОРИЯ МЕН ПРАКТИКАДАҒЫ ГЕНДЕРЛІК СӘЙКЕСТІК ПЕН ТЕҢДІК МӘСЕЛЕСІ

Ағабекова Ж.А. – филология ғылымдарының кандидаты, қазақ тілі және түркітану департаментінің ассистент профессоры, Назарбаев университеті, Астана қ., Қазақстан Республикасы.

Қалкеева Қ.Р. – педагогика ғылымдарының докторы, әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану кафедрасының профессоры, Еуразия Ұлттық университеті, Астана қ., Қазақстан Республикасы.

Қасаболат А.Ж.* – PhD докторы, мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасының аға оқытушысы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Калимжанова Р.Л. – PhD докторы, педагогика, психология және арнайы білім беру кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай қ., Қазақстан Республикасы.

Мақалада білім берудегі гендерлік мәселе қарастырылады. Авторлар арнайы әдебиеттерді шолу негізінде сәйкестендіру және теңдік мәселесін ғылыми тұрғыдан өзектендіру қажеттілігін көрсетеді.

Гендерлік бірегейлік пен гендерлік теңдікті дамыту қазақстандық білім беру жүйесінің өзекті бағыты ретінде қарастырылады. Біздің зерттеуіміз үшін гендерлік теңдік пен гендерлік сәйкестікті дамытудың эпистемологиялық негіздері мәселесін нақтылау да өзектілігі қарастырылады.

Мақаланың мақсаты-гендерлік теңдікке қол жеткізу үшін білім берудің маңыздылығын анықтау және гендерлік тепе-теңдік шеңберінде білім беруді ілгерілету бойынша одан әрі қадамдарды белгілеу.

Мақалада халықаралық нормативтік құжаттарды, гендерлік теңдік материалдарын талдау және әлемнің әртүрлі елдерінде зерттелген тәжірибе ұсынылған, оған сәйкес кейбір елдер гендерлік саясатты қалай жүзеге асыратынын түсінуге болады. Мақаланың практикалық құндылығы гендерлік теңдік тақырыбы бойынша әлемдік әдебиеттерді талдауда және осы зерттеу бойынша даму диаграммасы ұсынылады. Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ студенттері арасында жүргізілген зерттеу қорытындысы бойынша, білім беру саласындағы гендерлік теңдік проблемасына студенттердің көзқарастарын анықтау сауалнамасының нәтижесі ұсынылған.

Зерттеудің негізгі тұжырымдамасы гендерлік сәйкестендіру және гендерлік теңдік әлеуметтік дамуға ықпал ететін факторлар. Авторлар Қазақстанда осы проблеманың даму ерекшеліктерін көрсетеді.

Түйінді сөздер: гендерлік әлеуметтену, гендерлік сәйкестік, бейімделу, гендерлік теңсіздік, әлеуметтік стереотиптер, деградация, жыныстың өкілі.

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ И РАВЕНСТВА В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ

Ағабекова Ж.А. – кандидат филологических наук, ассистент профессора департамента казахского языка и тюркологии, Назарбаев университет, г. Астана, Республика Казахстан.

Қалкеева К.Р. – доктор педагогических наук, профессор кафедры социальной педагогики и самопознания, Евразийский национальный университет имени Л.Гумилева, г. Астана, Республика Казахстан.

Қасаболат А.Ж.* – доктор PhD, старший преподаватель кафедры дошкольного и начального образования, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай, Республика Казахстан.

Калимжанова Р.Л. – доктор PhD, и.о. ассоциированного профессора кафедры педагогики, психологии и специального образования, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, г. Костанай, Республика Казахстан.

В статье рассматривается гендерная проблема в образовании. Авторы указывают на необходимость научной актуализации проблемы идентификации и равенства на основе обзора специальной литературы.

Развитие гендерной идентичности и гендерного равенства является актуальным направлением казахстанской системы образования. Актуальным для нашего исследования является и уточнение вопроса гносеологических основ развития гендерного равенства и гендерной идентичности.

Цель статьи – определить значение образования для достижения гендерного равенства и наметить дальнейшие шаги по продвижению образования в рамках гендерного равенства.

В статье представлен анализ международных нормативных документов, материалов по гендерному равенству и опыт, изученный в разных странах мира, по которому можно понять как некоторые страны реализуют гендерную политику. Практическая ценность статьи заключается в анализе мировой литературы по теме гендерного равенства и представленной диаграмме исследования этой проблемы. По итогам исследования, проведенного среди студентов ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, представлены данные опроса по определению взглядов студентов на проблему гендерного равенства в сфере образования.

Основная концепция исследования заключается в том, что гендерная идентификация и гендерное равенство являются факторами, способствующими социальному развитию. Авторы показывают особенности развития данной проблемы в Казахстане.

Ключевые слова: *гендерная социализация, гендерная идентичность, адаптация, гендерное неравенство, социальные стереотипы, деградация, представитель пола.*

THE PROBLEM OF GENDER IDENTITY AND EQUALITY IN PEDAGOGICAL THEORY AND PRACTICE

Agabekova Zh.A. – Candidate of Philological Sciences, Assistant to the professor of the Department of kazakh language and turkology, Nazarbayev University, Astana, Republic of Kazakhstan.

Kalkeyeva K.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of social pedagogy and self-cognition, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Republic of Kazakhstan.

Kasabolat A.Zh. – PhD, Senior Lecturer of the Department of preschool and primary education, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Republic of Kazakhstan.*

Kalimzhanova R.L. – PhD, acting Associate Professor of the Department of pedagogy, psychology and special education, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Republic of Kazakhstan.

The article examines the gender issue in education. The authors point out the need for scientific actualization of the problem of identity and equality based on the review of specialized literature.

The advancement of gender identity and gender equality stands as a key direction within the Kazakhstan educational system. Of particular relevance to our study is the refinement of the epistemological underpinnings of gender equality and gender identity development.

The purpose of the article is to determine why education is important for achieving gender equality, to identify measures to be taken in terms of promoting education within the realm of gender equality. The article presents an analysis of international regulatory documents, gender equality materials, and insights gathered from various countries worldwide, aiming to understand how some nations implement gender policies. The article's practical significance lies in its examination of global literature on gender equality, accompanied by a relevant research diagram. Survey data from L.N. Gumilyov Eurasian National University students are presented to gauge their views on gender equality in education.

The central concept of the study posits that gender identification and equality are catalysts for social progress. The authors highlight the unique aspects of this issue development in Kazakhstan.

Key words: *gender socialization, gender identity, adaptation, gender inequality, social stereotypes, degradation, gender representative.*

Кіріспе

Бүгінгі таңда Қазақстандық білім беру жүйесі өзінің дамуының өте маңызды және жауапты кезеңін бастан кешуде.

Педагогикалық білім беруді модернизациялаудың ерекшелігі отандық мектептің дәстүрлі «Білім» парадигмасынан тұлғаға бағдарланған парадигмаға ауысуына бағытталуымен байланысты, оның өзіне тән ерекшеліктері өз әлеуетін жүзеге асыру үдерістерін қамтамасыз ету және қолдау кезінде білім алушылардың жеке ерекшеліктерінің барлық алуан түрлілігін ескеру. International regulations relating to the problem under consideration are given.

Жеке дамудың маңызды факторларының бірі-тұлғаның гендерлік әлеуметтенуі, оның жетістігі жеке тұлғаның гендерлік сәйкестілігін қалыптастырумен, оны гендерлік мінез-құлық нормаларын игерумен және гендерлік стереотиптер жүйесінде өзін-өзі анықтаумен анықталады. Жастардың гендерлік сәйкестілігін дамыту ерекшеліктеріне қатысты мәселелер бүгінде ерекше өзекті болып отыр. Бұл гендерлік сәйкестілік, өзін-өзі танудың негізгі құрылымы бола отырып, бейімделу және тұлғаның өзін-өзі реттеу қабілеті тұрғысынан жоғары маңыздылыққа ие екендігіне байланысты.

Мақаланың мақсаты: білім берудегі гендерліктің дамымауы, сонымен қатар қазіргі білім беру жүйелерінің педагогикалық теориясы мен тәжірибесіндегі қажеттіліктер мен гендерлік мәселесін жаңа өзекті бағыт ретінде гендерлік сәйкестік пен теңдікті дамытудың эпистемологиялық негіздерін анықтау.

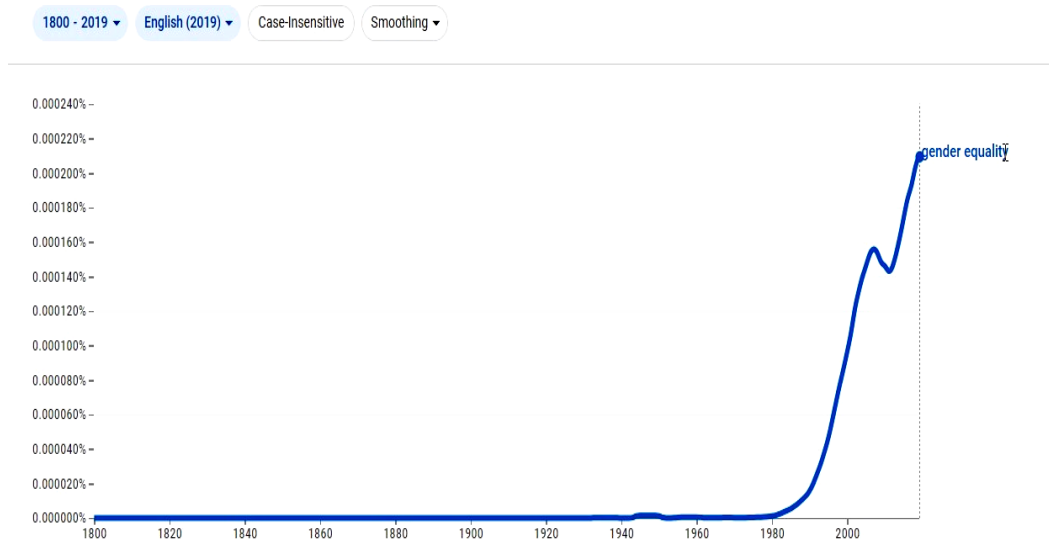
Мақаланың міндеттері: халықаралық зерттеулерде гендерлік теңдік мәселесінің зерттелуін талдау, студенттер арасында гендерлік теңдік түсінігін анықтау, білім берудегі гендерлік теңдік ұғымына студенттердің көзқарасын анықтау.

Зерттеу материалы мен әдістер

Гендерлік сәйкестікті қалыптастыру-жеке тұлғаның және басқа факторлардың өзара әрекеттесуінің нәтижесі. Ол еркектік немесе әйелдік қасиеттерді қалыптастыруға негізделген субъективті тәжірибе ретінде көрінеді. Осылайша, гендерлік сәйкестілік шеңберінде белгілі бір тұлғаның өзі туралы біртұтас идеясы екенін анықталған [1, 487 б.].

Гендерлік психология тұрғысынан бірнеше психологиялық жыныстар бар екенін ескеру маңызды: андрогендік, еркектік және әйелдік. Андрогендік типтегі жастар өздерінің мінез-құлқының негізінен жыныстық рөлдер дәстүріне негізделген басқа психологиялық жыныстармен салыстырғанда икемді болуымен сипатталады. Мұндай ұлдар мен қыздар әртүрлі жағдайларға оңай бейімделеді, өзін-өзі бағалаудың жоғары деңгейімен сипатталады. Айналасындағылар үшін олар басқа құрдастарымен салыстырғанда жиі тартымды, бұл ішінара олардың жоғарыда аталған икемділігімен, сондай-ақ мінез-құлық пен қарым-қатынас үлгілерінің өзгергіштігімен түсіндіріледі.

Қазіргі уақытта гендерлік сәйкестік мәселелер отандық және шетелдік педагогикада өзекті болып отыр. Әлемдік әдебиеттердегі тәжірибедегі мәселе соңғы 20жылдықта ғалымдардың қызығушылығын арттырғанын 1-суреттен байқауға болады.

1-сурет – Гендерлік теңдік мәселесінің зерттелу диаграммасы

Қызметтің әртүрлі салаларындағы гендерлік өзара іс-қимылдың педагогикалық аспектілері қазіргі уақытта өзінің психологиялық-педагогикалық тұжырымдамалық-категориялық аппаратына мұқтаж жаңа ғылыми дискурсты қалыптастыра отырып, зерттеу шектерінен шығып жатыр. Қазіргі педагогика ғылымында жаңа бағыт қалыптасып, белсенді дамып келеді – жыныстық өзін-өзі сәйкестендіруді және тұлғаның жеке бейімділігін дамытуды қамтамасыз ету үшін оқу-тәрбие үдерісіне гендерлік тәсілді кеңінен енгізу шарттарын зерттейтін ол – гендерлік педагогика.

Осы тұрғыдан келгенде әлемдегі гендерлік мәселесінде жыныстық өзін-өзі сәйкестендіруді және жеке тұлғаның жеке бейімділігін дамытуды қамтамасыз ету үшін гендерлік теңсіздікке баса назар аудару керек екендігі туралы тұжырым жасаймыз.

Гендерлік сәйкестік-бұл жеке тұлғаның белгілі бір жынысқа (еркек, әйел) жататындығы туралы хабардар болуы, сондай-ақ өзін «Еркектік» пен «Әйелдік» деген дәстүрлі қалыптасқан идеялармен салыстыру деп анықтайды [2, 1089 б.].

Осы орайда бірқатар зерттеулер гендерлік теңдіксіз тұрақты даму мүмкіндігін көрсетеді. Демек, гендерлік теңдік адам құқықтары мәселесі, сондай-ақ сәйкестендірудің және тұлғаның жеке бейімділігін дамытуды алғышарты мен көрсеткіші [3, 1478 б.].

Сондай-ақ, гендерлік теңсіздік әлемнің барлық мәдениеттерінде жиі кездесетіні және оны шешудің маңызды қадамдарынсыз тұрақты дамуға қол жеткізу мүмкін еместігі расталады [4, 22 б.].

Сонымен қатар, «БҰҰ – әйелдер» құрылымы әділ және тұрақты бейбітшілікті құру үшін гендерлік теңдікке қол жеткізу өте маңызды екенін әділ атап өтті. Екінші жағынан, егер гендерлік теңдік

сақталмаса, бұл елдің дамуына кедергі келтіреді.[5, 283 б.]. Осы идеяға сәйкес зерттеулердің көбеюі гендерлік теңсіздіктің жоғары экономикалық шығындарға әкелетінін және бүкіл әлемдегі әлеуметтік теңсіздіктер мен қоршаған ортаның деградациясына әкелетінін ескеру қажет.

Әлемдік және отандық зерттеулерді талдау нәтижесінде гендерлік теңдік елдегі тұрақты дамуға қол жеткізу құралы ретінде қарауды ұсынамыз. Осы орайда ойымыздың дәлелі ретінде Х.Боссельдің «Адамзат қоғамының тұрақты дамуында назар аударуды қажет ететін экологиялық, материалдық, әлеуметтік, экономикалық, құқықтық, мәдени, саяси және психологиялық аспектілер бар» деген пікірді келтіруге болады [6, 101 б.].

Әлемдік тәжірибеге сараптама жасай келе, білім беру және білімге байланысты гендерлік теңсіздік COVID-19 пандемиясына дейін негізгі саяси назар аударатын салалар бірі болғанын көрсетеді. Көптеген халықаралық көпжақты ұйымдардың және халықаралық ҰЕҰ-ның күн тәртібінің өзекті мәселесі болып келді.

Ол «Гендерлік теңдік және білім үшін есеп беру» (AGEE) атты гендерлік теңдік және білім беру туралы есеп беру тұжырымдамасын сипаттайтын болашақ жұмыс бағдарламасын белгіледі [7, 155 б.].

Аталмыш AGEE шеңберлік бағдарламасы теңсіздік формаларының топтарға қатысты және мәдениетке және тиесілілік формаларына қатысты көлденең, кірістерді, біліктілікті, байлық пен денсаулықты бөлуге байланысты тік немесе өзара әрекеттесуді оқыту мен оқытуға байланысты процедуралық бағалауға және мәселелерді шешудің қаншалықты сәтті болғанын көруге мүмкіндік береді.

Негіздегі салалармен байланысты индикаторлардың бақылау тақтасын құрудың мақсаты білім берудегі гендерлік теңсіздіктің көптеген түрлерімен байланысты әділетсіздіктерді жою бойынша шешімдердің қаншалықты сәтті болғанын көрсетеді [8, 142 б.].

Білім берудегі гендерлік теңдік мәселесін зерттеген Лиссабон Ли университетінің, география және кеңістікті жоспарлау институты ғалымы, Мария Эстевес өзінің «Gender equality in education: a challenge for policy makers» мақаласында білім берудегі гендер мәселесі турасында былай деген: «Білім берудегі гендерлік мәселенің шешімі әлеуметтік стереотиптерді өзгерте алады және жыныстар арасындағы теңдікке ықпал етеді, осылайша дуалистік және стереотиптік нормаларды өзгертеді дей келе, мақала авторлары келесі мақсаттарды көздейді:

- Гендерлік теңдікке қол жеткізу үшін білімнің нәтижелерін маңызды екенін түсіну.
- Білім беруде алға жылжыту тұрғысынан не істеуге болады гендерлік теңдік ішінде білім беру.

Автордың пікірінше басқа елдердегі тәжірибені зерттеу сапалық-қолдану және құжаттың мазмұнын талдау болып табылады. Осылайша кейбір елдердің гендерлік мақсатын аңғартады және қалай жүзеге асыратынын түсінуге болады [9, 212 б.].

Жоғарыдағы әлемдік зерттеулерге қысқаша шолу жасай келе, отандық гендерлік мәселесі жаңа білім саласы деп қарау керек. Дегенмен, гендерлік бастауыш сынып мұғалімінен бастап ірі фирмалардың менеджері мен кәсіби ұжымдардың басшыларына дейін әртүрлі мамандарды даярлау жүйесіндегі заманауи ғылыми білімнің қажетті құрамдас бөлігіне айналуға.

Біздің елімізде гендерлік педагогикалық зерттеулер әлі де тиісті деңгейде қолданылмаған, жыныстық тәрбие ұғымын ғылыми талдау әдісі ретінде гендерлік тәсіл тұрғысынан қайта қарауды талап етеді, бұл тең құқықтар қағидасы ретінде эгалитаризм негізінде жыныстық рөлдік өзара әрекеттесуді үйлестіруді көздейді. Жынысына қарамастан жеке тұлғаның тең құқықтары мен мүмкіндіктерін нақтылайды.

Қазақстанның жоғары оқу орындарында гендерлік тақырып бойынша курстар пайда болғаннан бері жиырма жылдан астам уақыт өтті. Осы жылдар ішінде зерттеуші С.М. Шакированың пайымдауынша гендерлік перспективада әлеуметтік шындықтың әртүрлі жақтарын зерттеу сандық және сапалық жағынан өзгерген [10, 18 б.].

Бұл кезеңнің ерекшелігі Қазақстан университеттерінде гендерлік білім беруді заңдастыруға және кеңінен таратуға бағытталған жұмысты жандандыру. Қазіргі гендерлік зерттеулерде үш негізгі бағыт анықталды: гендер әлеуметтік-экономикалық талдау құралы ретінде; «Әйелдер» мәселелерін зерттеудегі гендер; гендер әлеуметтік дамудың мәдени түсіндірмесі ретінде.

Егер осы жылдарда әйелдер мен гендерлік мәселелерді негізінен ҰЕҰ-мен байланысты феминистік бағдарланған зерттеушілер, сондай – ақ гендерлік және әйелдер мәселесі олардың зерттеулердің тақырыбы болғанын ғалымдар алға тартса, онда кейіннен тақырып кеңейгенін көруге болады.

Нәтижелер. Осылайша, жеке тұлғаны әлеуметтендіру тетігі ретінде гендерлік сәйкестендіруді дамытудың негізгі тенденцияларын, педагогикалық жағдайлары мен перспективалық бағыттарын, сондай-ақ қазіргі білім беру жүйелеріндегі педагогтердің кәсіби өзін-өзі тануы мен кәсіби өзін-өзі жүзеге асырудың гендерлік интерпретациясының әдіснамалық тәсілдері анықталды.

Отандық зерттеушілердің гендерлік зерттеулерге қосылуын талдау көрсеткендей, гендерлік ғылыми зерттеулердің жалпы жүйесіндегі педагогикалық мәселелердің көлемі небәрі 0,7% құрайды. Педагогикалық лексикада «Гендер» термині де әзірге толық дамымаған.

Білім берудегі гендерлік тәсілді әзірлеу адамтану ғылымын, педагогикалық антропологияны дамытудағы жаңа. Адам туралы басқа ғылымдардың алған білімдерін біріктіру және қайта өңдеу

арқылы жеке тұлғаны гендерлік әлеуметтендіру үдерісінің педагогикалық аспектілерін, оның гендерлік сәйкестігін қалыптастыруға күрделі және көп бағытты өзара әрекеттесулердің әсерін анықтау және қоғамға көрсету маңызды.

Мәселенің өзектілігі, оның дамымауы, сондай-ақ қазіргі білім беру жүйелерінің педагогикалық теориясы мен тәжірибесінің қажеттіліктері осы мақала тақырыбын анықтауға, ал анықталған мәселелер ғылыми мәселесін тұжырымдауға мүмкіндік берді.

Талдау. Отандық және шетелдік оқу орындарының еңбектеріндегі гендерлік мәселені талдау гендерлік білім беру мен дамытудың негізгі парадигмалары мен стратегияларын, қоғамның жыныстық рөлдік стратификациясындағы айқын өзгерістер жағдайында гендердің ғылыми зерттеулерінің нәтижелері қазіргі білім беру жүйелеріндегі гендерлік сәйкестікті дамытудағы негізгі қиындықтар мен қайшылықтарды анықтауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, мәдени және әлеуметтік стереотиптеріндегі сөзсіз өзгерістер, қоғамдағы әйелдер мен ерлердің әлеуметтік рөлдерінің поляризациясының әлсіреуі және гендерлік сәйкестендіру мәселелерінде екі жыныстың да позицияларын түзету қажеттілігі нақтылайды. Өйткені қазақстандық білім мен ғылымды дамытудың қазіргі кезеңіндегі гендерлік мәселелерге қызығушылықтың артуы мен екі жыныстың неғұрлым сындарлы өзара іс-қимылына, білім беру жүйелеріндегі гендерлік асимметрияның төмендеуіне ықпал ететін гендерлік педагогиканың бірыңғай тұжырымдамасының болмауы, жыныс белгісі бойынша айқын болмасады бұл мәселе мүлдем жоқ жеп айта алмаймыз. Бұл мәселенің жауабы тек зерттеулер нәтижесінде ғана айқындалады.

Педагогикадағы гендерлік тәсілді іске асырудың жекелеген мәселелерін шешудегі қолда бар тәжірибе мен оның тұтас ғылыми түсінігі мен сипаттамасының болмауын талап етеді.

Бүгінгі жағдайда гендерлік сәйкестікті қалыптастыру үдерісін өзектендіру мен оның көпөлшемділігі, көпфункционалдылығы, пәнаралық сипатына байланысты осы жағдайды түсінудің күрделілігін көрсетеді.

Педагогикалық теория мен тәжірибедегі гендерлік сәйкестікті дамыту негіздерін эпистемологиялық тұрғыда қарастыру оқу-тәрбие үдерісін жүзеге асыру кезінде білу және ескеру қажет зияткерлік, сөйлеу, эмоционалдық және басқа да тұлғалық сипаттамалардағы гендерлік айырмашылықтар мен оларды педагогикалық тәжірибеде қолданудың деңгейін арттыруда да өзіндік әлеуеті бар.

Педагогтардың кәсіби даярлығы, олардың гендерлік құзыреттілігін қалыптастырудың объективті қажеттілігі мен оның әдіснамалық, мазмұндық және технологиялық негіздерін жетілдіру мәселесіне ықпал етеді.

Қазіргі білім беру жүйелерінде гендерлік білім беру мен тәрбиелеу сапасын арттыру қажеттілігі мен мониторингтің барабар жүйесінің болмауы, білім алушылардың гендерлік сәйкестігі мен білім алушылардың гендерлік құзыреттілігі қалыптастыруда өз алдына жеке мәселе ретінде қарау қажет. Олай болса, білім беру мазмұнын жынысы бойынша саралау қажеттілігі мен қазіргі қоғамдық еңбек бөлінісі жүйесін өзгертпестен бұл мәселені шешілуі керек. Қолданыстағы қатаң, тұрақты және кең таралған гендерлік стереотиптер, педагогикалық тәжірибедегі көзқарастар мен алалаушылықтар және оларды тиімді қайта құру әдістерін жеткіліксіз әзірлеу, табиғатын, тарихи өзгергіштігі мен әлеуметтік жағдайын түсіндіруі жүзеге асады.

Осылайша, әлемдік білім беру кеңістігін дамытудың қазіргі кезеңінде білім беру саласында гендерлік білім беру мәселелері, қазіргі білім беру жүйелерінде гендерлік сәйкестікті қалыптастыру тетіктерін іздеу, гендерлік тәрбиенің дәстүрлі модельдерін оңтайландырудың ішкі резервтері мен жолдары, олардың жағымды жақтарын күшейту және айқын өзгерістер жағдайында жағымсыз жақтарын азайту мақсатында әртүрлі гендерлік тұжырымдамалар мен теориялардың жеңімпаз элементтерін ақылға қонымды үйлестіру мәселелері өзекті болып отыр.

Мәселенің күрделілігі зерттеу әдістерінің кешенін қолдану қажеттілігін айқындайды. Атап айтар болсақ, ретроспективті, тарихнамалы; теориялық, салыстырмалы-салыстырмалы және жүйелік-құрылымдық талдау; жалпы ғылыми әдістер: модельдеу, талдау, синтез, абстракция, индукция, жалпылау, жүйелеу, жіктеу.

Зерттеу нәтижелерінің дәйектігі мен нанымдылығын қаматамасыз ету бағыты бойынша ұлттық және гендерлік зерттеулермен айналысатын халықаралық ұйымдар зерттеу контекстінде озық педагогикалық тәжірибені зерделеу және жалпылау, деректерді статистикалық өңдеу әдістері пайдалануға болады. Біз өз зерттеуімізде жастардың арасында жыныстар арасындағы теңдік мәселесін пайымдауына байланысты Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті, «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану», «Педагогика және психология» мамандығы бойынша оқитын студенттерден (Жалпы саны 120) сауалнама жүргіздік. Сауалнаманың мақсаты жастардың жыныстар арасындағы гендерлік теңдік мәселесі бойынша пайымдауларын анықтау.

«Қазақ әдебиеттерінде әйел адамдардың ролі қалай танылады?» деген сауалнамаға респонденттердің 43% әлсіз кейіпкер ретінде танылатындығын көрсетсе, 42% жеңімпаз ролінде көрсе, 15% жауап беруге қиын екенін көрсетті.

«Қазіргі әлеуметтік желілерде қыз балалардың өзін таныта білуі жоғары ма әлде ер адамдардың өзін таныта білуі жоғары ма?» деген сауалнамаға студенттер арасында ер адамдар белсенді ме деген

сауалнамада қыздар деген жауапқа 70% жауап берсе, ер адамдар деген сауалнамаға 30% белсенді деп жауап берген.

Тарихи мәліметтерге, түсірілген кинолардан байқағанымыздай 1945-жылғы соғыстан кейінгі киноларда ер адамдардың ролін жоғары қою, олардың әрекеттерін асыра бағалау байқалады. Демографиялық жағдай да төмен болғандықтан сол кездегі кинолар арнайы тапсырыспен түсірілгенін ұғыну қажет. Сонымен қатар әйгілі романдарда жастардың көзқарасының қалыптасуына әсер еткендігін атап көрсеткеніміз жөн. Романдарда авторлар оқиға желісін қызықтыру үшін әртүрлі сюжеттер қолданыны анық, алайда көп драмалық сюжеттерде әйелдердің тағдыр тауқыметін көп көргендігін таңдай қағып сипаттауы гендерлік теңсіздікке әкелгенін байқауға болады. Осы орайда бізді толғандырған сұрақты жастардың қалай көретінін анықтадық.

«Қазақ романдарындағы әйел кейіпкерлердің сомдалуын қалай қабылдайсыз?» деген сауалнамаға респонденттердің 66% бақытсыз ролінде көрсетеді. 23% ғана бақытты ролінде көреді. Ал 8% айтуға қиналамын деп жауап берген. Осы жерде айта кету керек көп романдарда әйелдердің қиындығын авторлар драма желісіне арқау еткен. Бұл драмалық шығарма болған күнде жастардың көзқарасына әсер еткендігін көруге болады. Қазір елімізде ер әйел ретінде бөліну маңыздылығы емес, тұлға ретінде әлеуметтенуі маңызды. Ескі көзқараста жазылған шығармалар арқылы шектеуге, жариялауға әлі де болса жол беріліп отырғанын анықтауға болады. Сондықтан біз қазіргі қазақ әйелінің «Бақытты рольдегі» бейнесін көрсететін «Rolle model» қажет екенін және сондай кино шығармалар қажет екендігін анықтадық.

Осылайша гендерлік теңдік мәселесін біз тұлғаның жеке қабілеттерінің толық дамуы үшін жағдай жасауға бағытталған нақты шаралар арқылы сәтті әлеуметтенуіне ықпал ету. Алайда іс жүзінде білім беру мекемелерінде гендерлік ассиметриямен сипатталатын шығармалар өскелең ұрпақтың ойына әсер ететінін ескеру қажет. Білім беру саласындағы гендерлік теңдікке қол жеткізу осы саладағы педагогтерге, оқытушыларға байланысты. Қоғамдағы өзгерістер мен үдерістер заманауи идеялар мен соның ішінде гендерлік теңдік мәселесін кеңірек түсінуге негізделген көзқарастармен құндылықтармен дүниетанымын кеңейту қажеттілігін баса айту қажет.

Қазіргі білім беру жүйелеріндегі тұлғаны әлеуметтендіру тетіктері ретінде гендерлік сәйкестендірудің эпистемологиялық негізі биологиялық жынысты және жынысты тағайындаудың әлеуметтік үдерісін аналитикалық ажыратуға негізделген гендердің әлеуметтік құрылысы теориясы болып табылады. Гендерлік сәйкестілік адамның өзін белгілі бір жыныстың өкілі ретінде сезінуін сипаттайтын өзін-өзі тану аспектісі ретінде тұлғаның негізгі сипаттамаларының бірі болып табылады және әлеуметтену барысында «Мен» және басқалардың өзара әрекеттесу үдерісінде ерлер мен әйелдердің ерекшеліктерін психологиялық интериоризациялау нәтижесінде қалыптасады.

Гендерлік сәйкестікті қалыптастыру әртүрлі жыныстық рөлдік репертуарды, жыныстық қатынас мәдениетін игеруге ықпал етеді және әлеуметтік қалыптасудың тиімді құралы болып келеді.

Қазіргі педагогикалық тәжірибеде айқын гендерлік ассиметрияға ие кеңес мектебінің тәжірибесін қолдану көптеген кәсіптердің шамадан тыс феминизациясына, әртүрлі профильдегі мамандарды даярлаудағы ерлер мен әйелдердің үлес салмағының нақты диспропорциясына, жынысына байланысты айқын немесе жасырын теңсіздікке әкелгендігін аңғартады. Жалпы білім беру жүйесіндегі гендерлік ассиметрия келесі факторлардың әсерінен туындайды: орта мектебінде жыныстық тәрбиенің бірыңғай және белгілі бір тұжырымдамасының болмауы, гендерлік білім деңгейінің жеткіліксіздігі.

Қорытынды

Гендерлік ассиметрия кездейсоқ емес, тұрақты объективті себептермен, әлеуметтік-экономикалық жүйе мен саясаттың ерекшеліктері, елдің демократиялық даму деңгейі, материалдық өндіріспен қоғамның рухани өміріне деген қажеттілік, әйелдердің демографиялық құрылымы мен құқықтық жағдайының ерекшеліктері, халықтың өмір сүру деңгейі мен сапасы, сондай-ақ субъективті себептермен мемлекеттік, әкімшілік және қоғамдық басқару. Білім мен ғылымдағы гендерлік ассиметрия сандық және сапалық болып табылады. Олардың сипаттамалары: сандық-білім беру және ғылыми мекемелердегі әйелдер мен ғылыми үлес салмағының арақатынасы; сапалық сипаттамасы ерлер мен әйелдердің дәстүрлі әлеуметтік мәртебесінің өзгеруі.

Қазіргі заманғы гендерлік білім берудің перспективалық бағыттары гендерлік зерттеулерді жалғастыру және толықтыру болып табылады:

- педагогтің білім алушылардың гендерлік сәйкестілігіне педагогикалық әсерін зерделеу;
- әртүрлі үлгідегі білім беру мекемелерінің педагогикалық ұжымдарының гендерлік ерекшеліктерін нақтылау;
- неғұрлым қатаң, тұрақты және кең таралған гендерлік стереотиптерді, көзқарастарды және педагогикалық мектеп практикасындағы алалаушылық және оларды жұмсарту және педагогикалық үдерісте еңсеру әдістерін әзірлеу;
- білім алушылардың гендерлік сәйкестігін дамытуды қамтамасыз ететін педагогикалық факторларды егжей-тегжейлі зерттеу;
- педагогикалық өзара іс-қимыл үдерісінде екі жыныс өкілдерінің өзін-өзі барынша іске асыруға және қабілеттерін ашуға ықпал ететін білім беру бағдарламалары мен оқу құралдарын әзірлеу.

Қаржыландыру туралы ақпарат

Мақала ҚР ҒЖБМ Ғылым комитеті қаржыландыратын АР 19680587 «Қазақстан Республикасы жоғары оқу орындарындағы гендерлік білімнің ғылыми концепциясы: теориялық-методологиялық негіздері» атты ғылыми жоба аясында дайындалды.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. **Nugroho D.A. Educational Innovations For Gender Equality: Uses Of Technology And New Approxes** [Text] / D.A. Nugroho // International Journal Of Society Reviews. – 2024. – №2. – PP. 487-494.
2. **Peng X.Y., Fu Y.H. Gender equality and green development** [Text]/ X.Y.Peng, Y.H. Fu // Innovation and Green Development. – 2024. – №. 1. – PP. 1089.
3. **Leal Filho W. Promoting gender equality across the sustainable development goals**[Text] / Leal Filho W. // Development and Sustainability. – 2023. – №. 12. – PP. 14177-14198.
4. **livari N. Participatory design meets gender equality at European higher education institutions** [Text]/ H. livari CoDesign. – 2023. – №. 5. – PP. 1-23.
5. **Vaughan R.P., H.A. Longlands Technology of global governance or the path to gender equality? Reflections on the role of indicators and targets for girls' education** [Text] / R.P. Vaughan, H.A. Longlands // Comparative Education. – 2023. – №. 2. – PP. 282-304.
6. **Brossel H. Indicators of sustainable development: theory, method, applications** [Text] / H. Brossel // II Sdinternational Institute for sustainable development institut international du développement durable A Report to the Balaton Group. – Canada – 1999. – PP. 99-116.
7. **McPhail R. Post-COVID remote working and its impact on people, productivity, and the planet: an exploratory scoping review** [Text]/ R.MsPhai /The International Journal of Human Resource Management. – 2024. – №. 1. – PP. 154-182.
8. **Perez-Felkner L., Surmeier L. R., Rezaei R. Gender and educational inequality** [Text]/ L. Perez-Felkner, L.R. Surmeier, R. Rezaei The Sage Handbook of Sociology of Education. – PP.2023. –142.
9. **Esteves A.M. Rethinking the sustainable development goals: Learning with and from community-led initiatives** [Text] / A.M. Esteves Sustainable Development. – 2023. – Т. 31. – №. 1. – PP. 211-222.
10. **Шакирова С.М. Қазақстанның ғылыми кезеңіндегі әйелдер мен гендерлік проблемалар: сандық талдау** [Мәтін] / С.М. Шакирова Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университетінің хабаршысы. – 2022 – № 3(91). – 17-34б.

REFERENCES:

1. **Nugroho D.A. Educational Innovations For Gender Equality: Uses Of Technology And New Approxes** *International Journal Of Society Reviews*, 2024, №2, pp. 487-494.
2. **Peng X.Y., Fu Y.H., Zou X.Y. Gender equality and green development.** *Innovation and Green Development*. 2024, №1, pp.1089.
3. **Leal Filho W. Promoting gender equality across the sustainable development goals.** *Environment, Development and Sustainability*, 2023, №12, pp. 14177-14198.
4. **livari N. Participatory design meets gender equality at European higher education institutions.** *CoDesign*, 2023, №5, pp.1-23.
5. **Vaughan R.P. Longlands H. A technology of global governance or the path to gender equality? Reflections on the role of indicators and targets for girls' education.** *Comparative Education*, 2023, №2, pp. 282-304.
6. **Brossel H. Indicators of sustainable development: theory, method, applications: Indicators for Sustainable Development: Theory, Method, Applications. A Report to the Balaton Group.** Canada.1999. pp. 99-116.
7. **McPhail R. Post-COVID remote working and its impact on people, productivity, and the planet: an exploratory scoping review.** *The International Journal of Human Resource Management*, 2024, №1, pp. 154-182.
8. **Perez-Felkner L., Surmeier L. R., Rezaei R. Gender and educational inequality.** *Handbook of Sociology of Education*, 2023, pp.130–142.
9. **Esteves A.M. Rethinking the sustainable development goals: Learning with and from community-led initiatives.** *Sustainable Development*, 2023, vol. 31, no.1, pp. 211-222.
10. **Shakirova S.M. Women's and gender issues in the scientific periodicals of Kazakhstan: Quantitative analysis.** *Bulletin of the Kazakh National Women's Pedagogical University*, 2022, no.3(91), pp. 17-34. (In Russian).

Авторлар туралы мәліметтер:

Ағабекова Жазира Ағабекқызы – филология ғылымдарының кандидаты, қазақ тілі және түркітану департаментінің ассистент профессоры, Назарбаев университеті, Қазақстан Республикасы, 010000, Астана қ., Кабанбай батыр проспекті 53, тел: 8(7172)706688, e-mail: zhazira.agabekova@gmail.com.

Калкеева Камарияш Райхановна – педагогика ғылымдарының докторы, әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану кафедрасының профессоры, Еуразия Ұлтық университеті, Қазақстан Республикасы, 010000, Астана қ., Сәтпаев көшесі 2, тел: +7 (7172) 709500, e-mail: kalkeevatamara@mail.ru.

Қасаболат Айгүл Жапарбекқызы* – PhD докторы, мектепке дейінгі және бастауыш білім беру кафедрасының аға оқытушысы, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, 110000, Қостанай қ., Тәуелсіздік көшесі 118, моб: 87755293949, e-mail: kasabolata@gmail.com.

Калимжанова Роза Лауыковна – PhD докторы, педагогика, психология және арнайы білім беру кафедрасының қауымдастырылған профессоры, Ахмет Байтұрсынұлы атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қазақстан Республикасы, 110000, Қостанай қ., Тәуелсіздік көшесі 118, тел: +7 (7142) 53-04-55, e-mail: Roza.kalimjanova@mail.ru.

Ағабекова Жазира Ағабековна – кандидат филологических наук, ассистент профессора департамента казахского языка и тюркологии, Назарбаев университет, Республика Казахстан, 010000, г. Астана, пр. Кабанбай батыра 53, тел: 8(7172)706688, e-mail: zhazira.agabekova@gmail.com.

Калкеева Камарияш Райхановна – доктор педагогических наук, профессор кафедры социальной педагогики и самопознания, Евразийский национальный университет, Республика Казахстан, 010000, г. Астана, ул. Сатпаева 2, тел: +7 (7172) 709500, e-mail: kalkeevatamara@mail.ru.

Касаболат Айгүл Жапарбекқызы* – доктор PhD, старший преподаватель кафедры дошкольного и начального образования, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, Республика Казахстан, 110000, г. Костанай, улица Тәуелсіздік 118, моб: 87755293949, e-mail: kasabolata@gmail.com.

Калимжанова Роза Лауковна – доктор PhD, и.о. ассоциированного профессора кафедры педагогики, психологии и специального образования, Костанайский региональный университет имени Ахмет Байтұрсынұлы, Республика Казахстан, 110000, г. Костанай, ул. Тәуелсіздік 118, тел: +7 (7142) 53-04-55, e-mail: Roza.kalimjanova@mail.ru.

Agabekova Zhazira Agabekovna – Candidate of Philological Sciences, Assistant Professor of the Department of kazakh language and turkology, Nazarbayev University, Republic of Kazakhstan, 010000, Astana, 53 Kabanbai Batyr ave., tel.: 8(7172)70666, e-mail: zhazira.agabekova@gmail.com.

Kalkeyeva Kamariyash Raykhanovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of the Department of social pedagogy and self-cognition, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Republic of Kazakhstan, 010000, Astana, 2 Satpayev Str., tel.: +7 (7172) 709500, e-mail: kalkeevatamara@mail.ru.

Kasabolat Aigul Zhaparbekkyzy* – PhD, Senior Lecturer of the Department of preschool and primary education, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Republic of Kazakhstan, 110000, Kostanay city, 118 Tauelsizdik Str., tel.: 87755293949, e-mail: kasabolata@gmail.com.

Kalimzhanova Roza Laikovna – PhD, acting Associate Professor of the Department of pedagogy, psychology and special education, Akhmet Baitursynuly Kostanay Regional University, Republic of Kazakhstan, 110000, Kostanay, 118 Tauelsizdik Str., tel.: +7 (7142) 53-04-55, e-mail: Roza.kalimjanova@mail.ru.

IRSTI 29.01.45

UDC 372.853

https://doi.org/10.52269/22266070_2024_1_75

**PEDAGOGICAL ANALYSIS OF AUGMENTED REALITY
IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT DURING STUDYING PHYSICS**

Arymbekov B.S.* – PhD student, PhD program: Pedagogical education, major: Physics education for students, Al-Farabi Kazakh National University NJSC, Almaty, Republic of Kazakhstan.

Kodanova S.K. – Candidate of Physical and Mathematical Sciences, Professor of the Department of plasma physics, nanotechnology and computer physics, Al-Farabi Kazakh National University NJSC, Almaty, Republic of Kazakhstan.